

УДК: 947.7 (=112.2) «19/20»

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ТЕХНІКИ В МАЄТКАХ ФАЛЬЦ-ФЕЙНІВ

Задерейчук А.А.

*Таврійський національний університет ім. В.І.Вернадського, Сімферополь, Україна
E-mail:zadereychukA@yandex.ru*

В статті розповідається про рід Фальц-Фейнів, який майже століття проживав на території Півдня України. Наводяться данні використання представниками цього роду сучасної сільськогосподарської техніки в маєтках, її кількості та якості.

Ключові слова: Фальц-Фейни, німці, сільське господарство, Асканія-Нова, сільськогосподарська техніка.

Рід Фальц-Фейнів відомий в якості «королів вівчарства» з'явився на теренах південного регіону Російської імперії на початку ХІХ ст. Перший представник цього в майбутньому відомого роду Іоганн Фейн прибув у 1807 р. на запрошення таврійського губернатора А.М. Бороздіна до Катеринослава для участі в заснуванні текстильних і суконних фабрик як фахівець цієї справи. Саме він та його син Фридрих, припинивши через деякий час займатися механізацією текстильних фабрик, започаткували вівчарство в родині Фальц-Фейнів. Досить тривалий час Фальц-Фейни залишалися першими в південному регіоні серед тих, хто займався вівчарством. Згодом, а саме на початку ХХ ст. зі зміною становища в галузі вівчарства загалом Фальц-Фейни почали переходити на землеробство, зокрема, хліборобство, садівництво та виноградарство тощо.

Господарювання Фальц-Фейнів завжди відрізняло дбайливе ставлення до свого господарства. Створюючи зразкові маєтки Фальц-Фейни прагнули, аби врожай збирався із мінімальними втратами і максимально не допускалися відходи сільськогосподарського виробництва; проводили різноманітні дослідження і застосовували сучасні наукові досягнення; використовували передову техніку, а також самі удосконалювали різноманітні технічні пристрої. Сьогодні, в умовах активного розвитку фермерського землеволодіння, приклад Фальц-Фейнів та подібних їм господарів може бути досить корисним. Крім того, наведені у роботі данні можуть стати в нагоді при написанні робіт присвячених розвитку сільськогосподарського виробництва в приватних маєтках на Півдні України.

Досить довго ця сторінка господарчої діяльності Фальц-Фейнів не цікавила дослідників. Російські автори обмежувалися лише наведенням прикладів про використання сільськогосподарської техніки в маєтках Фальц-Фейнів при загальному аналізі стану сільського господарства на Півдні імперії. До таких праць можна віднести роботу Н. Шаховського [1]. Крім того, як відомо, в дореволюційній Росії була розповсюджена практика здійснення різноманітних екскурсій для збирання інформації в різних галузях життя. Зокрема, у 1912 році подібна екскурсія проводилася для спостереження за працею сільськогосподарських тракторів в приватних маєтках Півдня

Росії. Звіт, який був опублікований по закінченні цієї роботи, дозволяє не тільки зробити висновки про використання тракторів в маєтках Фальц-Фейнів, але і провести порівняння з ситуацією в інших (сусідніх) маєтках [2]. Приклади використання сільськогосподарського інвентарю та техніки в маєтках Фальц-Фейнів можна зустріти й на сторінках Повного зібрання творів В.І. Леніна [3].

Відомо, що у радянські часи діяльність Фальц-Фейнів або замовчувалося, або використовувалося с негативною характеристикою. Існуючій на ті часи класовий підхід не дозволяв радянським дослідникам об'єктивно оцінювати діяльність представників цього роду в будь-яких галузях об'єктивно. В сучасній історичній науці стало досить актуальним вивчення внеску різних родів в розвиток регіонів Російської імперії. Саме тому з'являлися статті, присвячені оглядам різноманітних документів, які зберігаються в архівосховищах державних, обласних архівів і музеїв. Зокрема, на розкриття теми значний вплив надало ознайомлення з матеріалами статті О.М. Ігнатуші та О.С. Гедеева, в якій досить ретельно проаналізовано наявність матеріалів з теми дослідження в Державному архіві Запорізької області [4].

Перші спроби використання техніки в маєтках родини Фальц-Фейнів здійснилися уже в 50-ті рр. XIX ст. Справа у тому, що в першій половині XIX ст. була винайдена парова молотарка. І усього через кілька років після цього винаходу, вона з'явилася в Асканії-Нова і почала активно використовуватися при молотінні зернових культур [5, с. 155]. Фальц-Фейнів не зупинив навіть той факт, що придбання техніки за кордоном коштувало їм досить недешево. Можливо, купуючи дорогу техніку, Фальц-Фейни не тільки переймалися підвищенням якості аграрного виробництва в своїх маєтках, але й прагнули довести ефективності використання складної техніки в сільському господарстві навколишньому населенню. Треба зазначити, що іноземна техніка при всієї своєї якості не завжди була пристосована до місцевих умов, тому або виходила з ладу, або вимагала певних удосконалень. Фальц-Фейни були уважними та досвідченими господарями і саме тому часто робили подібні вдосконалення самостійно. Так, наприклад, декілька років після придбання молотарки, мова ведеться про 90-ті рр. XIX ст., Фридрих Едуардович Фальц-Фейнів проаналізував роботу молотильного пристрою, зробив деякі удосконалень в ньому. Додаткові пристрої, вигадані Ф.Е. Фальц-Фейном, значно покращували роботу барабана молотарки, а також підвищували його безпеку. Якщо раніше жодні жнива не відбувалися без травмування наладчика біля барабану молотарки, то після застосування згаданого пристрою це припинилося. Навіть відома на той час англійська фірма-постачальник сільськогосподарської техніки «Рустон-Проктор» взяла до уваги це удосконалення Фальц-Фейна. З того часу вона переобладнала цим пристроєм свою модифіковану техніку і ще більш успішно її розповсюджувала [6, с. 156]. Треба зазначити, що саме фірма «Рустон-Проктор» користувалася найбільшою прихильністю на Російському ринку сільськогосподарської техніки. Фальц-Фейни, крім продукції «Рустон-Проктор», використовували також молотарки й інших відомих на той час фірм-виробників: «Ланц» і «Флейшер» [7]. Придбання однієї молотарки обходилося Фальц-Фейнам в середньому у 80 руб., а в деяких маєтках вони знаходилися не в одному екземплярі.

Крім молотарок, Фальц-Фейни активно використовували й інші сільськогосподарські пристрої: різноманітні плуги, снопов'язалки, сівалки, віялки, лушильники тощо. Необхідно зазначити, що весь сільськогосподарський реманент купувався у тогочасних провідних фірм-виробників. Проте, в маєтках Фальц-Фейнів у виробництві використовувалась також й місцева, більш дешева, але не завжди менш якісна техніка. Зокрема, фірми меноніта Классена [8]. Крім того, були випадки, коли Фальц-Фейни наймали робітників зі своєю технікою. І тоді її використання було більш вигідне землевласникам. Так, наприклад, в 1888 р. в Успенській економії Фальц-Фейна працювало 350 осіб зі своїми жатками, в основному виробленими на заводі німецького колоніста Леппа [9, с. 306].

У зв'язку із розширенням орних земель значна роль в господарстві відводилася такому необхідному типу реманенту як плуги. Фальц-Фейни дуже прискіпливо ставилися до підбору цих пристроїв. В маєтки купувалися одно-, дво- і трьохкорпусні плуги. Серед фірм-виробників перевагу надавали фірмам «Сакк» і «Гена». Кількість плугів в економії Фальц-Фейнів була значною. Так, наприклад, в маєтках Асканія-Нова та Успенка використовували в сільськогосподарському виробництві 111 та 80 одиниць відповідно [10]. Крім того, в маєтках досить активно використовували багатолемішні плуги – так звані буккера. Вони були розповсюджені, насамперед, серед німецьких колоністів.

Для своїх численних економій Фальц-Фейни купували також й снопов'язалки. Цей сільськогосподарський реманент купувався у наступних фірм: «Мак-Кормік», «Дірінг», «Асборна», «Мосей Гаріс», і «Трієр Гейда» [11; 12]. Підкреслюю, що марки «Мак-Кормік» та «Дірінг» були найбільш відомими і затребуваними в сільськогосподарському машинобудуванні того часу.

Значна, а можливо, и провідна роль в маєтках Фальц-Фейнів відводилася використанню локомотивів. Відомо, що локомотив – це паросиловий прилад, який застосовували, як у сільському господарстві, так і на промислових підприємствах. Свідченням досить активного використання локомотивів в маєтках Фальц-Фейнів може служити їх кількість. Наприклад, за даними обліково-оціночної відомості технічного інвентарю колишнього маєтку Асканія-Нова, в господарстві застосовували 5 локомотивів, а в сусідньому маєтку Дорнбург – 4. Перевага надавалась локомотивам вже згадуваної фірми «Рустон-Проктор» [13; 14].

Крім того, економії мали парові трактори заводів «Рустон-Проктор», «Клейтон», «Ланц», «Гарр-Скотт», «Адванс», а також бортові вантажівки марок «Покард» і «Делеге» [15]. У 1912 році в приватних маєтках Півдня Російської імперії спеціальною комісією були проведені екскурсійні спостереження за працею сільськогосподарських тракторів. Завдяки роботі саме цієї комісії можна зробити висновок про те, що Фальц-Фейни були одними з перших у використанні сільськогосподарських тракторів. Згідно з даними звіту комісії тільки в одному маєтку Фальц-Фейнів – Преображенка були наявними чотири парових трактори різних фірм. Інші сусідні маєтки мали лише по одній одиниці цієї техніки [16, с. 6]. Підкреслимо, що в звіті мова йшла лише про один маєток, але ж трактори використовувалися також і в інших великих економіях Фальц-Фейнів. Наприклад, в Асканії-Нова їх було – 4, у Дорнбурзі – 2 [17].

Аналізуючи перелік фірм-виробників, чию продукцію купували Фальц-Фейни, треба звернути увагу на те, що їх цікавила лише сама найкраща, а відповідно і досить недешева сільськогосподарська техніка. Наприклад, лише на придбання двох молотарок відомих фірм Фальц-Фейни за документальним свідцтвом не переймаючись витрачали понад 160 карбованців [18]. Можна тільки здогадуватися про розмір витрат Фальц-Фейнів на придбання всієї необхідної в господарстві техніки та реманенту.

Крім того, треба зазначити, що техніка у фальц-фейнівських маєтках постійно, щорічно поновлювалась, про що свідчать роки придбання з обліково-оціночних відомостей, які збереглися в архівах України. Наприклад, у маєтку Асканія-Нова навіть у передвоєнні роки молотарки куплялися у 1912–1914 роках, трактори – у 1913, а два трактора у 1914 та у 1915 році [19].

Загалом, треба зазначити, що практично вся тогочасна сільськогосподарська техніка проходила своєрідну перевірку якості та продуктивності в маєтках Фальц-Фейнів. Один з представників цієї родини – Володимир Едуардович Фальц-Фейн в своїх мемуарах згадував, «якщо ця техніка позитивно оцінювалася тут (маючі на увазі маєтки Фальц-Фейнів. – А.З.) – їй гарантувався попит в багатьох місцях Росії» [20, с. 157].

Фальц-Фейни, завжди крокували в ногу з прогресом. Вони одними з перших активно механізували свої господарства, мали в своїх економіях велику кількість різноманітних сільськогосподарських машин. Від них постійно вимагалася готовність до можливого поточного ремонту. Саме внаслідок цього в їх маєтках засновувалися спеціалізовані майстерні, обладнані передовою технікою. Наприклад, у маєтку Асканія-Нова Ф.Е. Фальц-Фейна існувало 6 майстерень, які розташовувалися в спеціально побудованому для цього цегляному приміщенні [21, с. 144; 22, с. 156]. Аналогічні майстерні були майже у всіх маєтках Фальц-Фейнів. Обладнання цих майстерень також складалося з передових на той час пристроїв відомих, насамперед іноземних фірм-виробників. Крім того, ремонт поламаної техніки міг здійснюватися в спеціальних майстернях та складах відомих зарубіжних фірм-виробників, які знаходилися майже у всіх великих містах імперії.

Таким чином, з всього сказаного можливо зробити наступні висновки: по-перше, маючі великі маєтки Фальц-Фейни з самого початку прагнули до того, аби створити зразкові господарства з високою ефективністю, продуктивністю й врожайністю землеробських культур та збільшеною продуктивністю тваринництва. По-друге, Фальц-Фейни завжди були серед тих, хто першим застосовував у своєму господарстві останні наукові досягнення та новітні технології. Самі Фальц-Фейни часто виступали як ініціатори нововведень, які підвищували якість та сам процес виробництва. Багаторазово їхні маєтки виступали в якості дослідницької бази, своєрідного полігону для опрацювання нової техніки в регіоні. По-третє, в придбанні техніки Фальц-Фейни надавали перевагу якійсь продукції передових фірм-виробників, не звертаючи суттєвої уваги на вартість товару. Кількість сільськогосподарської техніки в їхніх господарствах постійно збільшувалася.

Список літератури

1. Шаховской Н. Сельскохозяйственные отхожие промыслы. / Н. Шаховской. – М., 1896. – 253 с.
2. Трейвас А. Б. Отчет об экскурсионных наблюдениях над работой сельскохозяйственных тракторов в частных имениях Юга России в 1912 г. / А. Б. Трейвас – СПб., 1913 г. – 16 с.
3. Ленин В. Развитие капитализма в России / В. Ленин // Полн. собр. соч. В.И. Ленина 5-е изд. – М.: Изд-во политической литературы, 1967. – Т. 3. – 675 с.
4. Ігнатуша О. М. Маловідомі документи про господарчу діяльність родини Фальц-Фейнів / О. М. Ігнатуша, О. С. Тедєєв // Південна Україна XVIII – XIX століття : записки Науково-дослідної лабораторії історії Південної України ЗДУ. – Запоріжжя : РА Тандем «У», 1998. – Вип. 3. – С. 158–167.
5. Фальц-Фейн В. Э. Аскания-Нова / В. Э. Фальц-Фейн – К. : Аграрна наука, 1997. – 348 с.
6. Фальц-Фейн В. Э. Указ соч.
7. ДАЗО, ф. Р. 4177, оп. 1, спр. 299, арк. 18.
8. Там само, арк. 9 зв.
9. Венгер Н.В. Меннонитское предпринимательство в условиях модернизации Юга России: между конгрегацией, кланом и российским обществом (1789–1920) / Н.В. Венгер. – Днепропетровск : изд-во Днепропетровского нац. ун-та, 2009. – 696 с.
10. ДАЗО, ф. 253, оп. 1, спр. 509, арк. 128–129, 133–134.
11. ДАЗО, ф. Р-4177, оп. 1, спр. 289, арк. 9 зв.
12. ДАЗО, ф. Р-4177, оп. 1, спр. 745, арк. 48 зв.
13. ДАЗО, ф. Р-4177, оп. 1, спр. 459, арк. 6.
14. ДАЗО, ф. Р-4177, оп. 1, спр. 745, арк. 32, 37, 48 зв.
15. Там само, арк. 32, 37, 38, 48 зв.
16. Трейвас А. Б. Отчет об экскурсионных наблюдениях над работой сельскохозяйственных тракторов в частных имениях Юга России в 1912 г. / А. Б. Трейвас. – СПб., 1913 г. – 16 с.
17. ДАЗО, ф. Р-4177, оп. 1, спр. 745, арк. 32, 37, 48 зв.
18. ДАЗО, ф. Р-4177, оп. 1, спр. 299, арк. 21 зв.
19. ДАЗО, ф. Р-4177, оп. 1, спр. 745, арк. 32, 37, 48 зв.
20. Фальц-Фейн В. Э. Аскания-Нова / В. Э. Фальц-Фейн – К. : Аграрна наука, 1997. – 348 с.
21. Задерейчук А. А. Аскания-Нова – образцовое хозяйство на Юге России (1828–1919 гг.) / А. А. Задерейчук // Вісник Чернігівського держ. пед. ун-ту імені Т.Г.Шевченка. Сер.: «Історичні науки». – Чернігів, 2008. – Вип. 52, № 5. – С. 141–146.
22. Фальц-Фейн В. Э. Аскания-Нова / В. Э. Фальц-Фейн – К. : Аграрна наука, 1997. – 348 с.

Задерейчук А.А. Применение современной сельскохозяйственной техники в имениях Фальц-Фейнов / А.А. Задерейчук // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Исторические науки». – 2011. – Т. 24 (63), № 1 : спецвыпуск «История Украины». – С. 23–27.

Статья посвящена деятельности представителей рода Фальц-Фейнов в области сельского хозяйства в целом и использовании для повышения качества производства в последнем современной техники. В статье приведены количественные и качественные данные по применению техники в имениях, а также названы основные фирмы, чью продукцию пользовались Фальц-Фейны.

Ключевые слова: Фальц-Фейны, немцы, колонисты, сельское хозяйство, Аскания-Нова, сельскохозяйственная техника.

Zadereychuk A. The use of modern equipment in Falz-Feins manors / A. Zadereychuk // Scientific Notes of Taurida V. I. Vernadsky National University. – Series: Historical Science. – 2011. – Vol. 24 (63), No 1 : “History of Ukraine”. – P. 23–27.

In the article the use of modern agricultural machinery in Falz-Feins manors is considered. Names of the firms which equipment Falz-Feins preferred to use are enumerated.

Keywords: Faltz-Feins, Germans, agriculture, Askania-Nova, farming machines.

Поступила в редакцию 01.02.2011 г.